एवमध्यायत्रयेणईश्वरप्रणिधानमुक्तंयेनशीघ्रतरंयोगःसिद्ध्यति योगांतराथाश्वव्याधिदुःखादयोनश्यंति अथेदानींप्रधानभूतंयोगमेवजिज्ञासुःपृच्छति योगंमेइति परमंसबीजयोगात्परमंनिर्बीजयोगंमोक्षस्यहेतुं मोक्षंमेइतिपाठेउपायोपेयविषयौद्वौप्रश्नौ तंसयोगंमोक्षं ॥ १ ॥ २ ॥ कश्चिदितिश्लोकाभ्यांक्रमेणगुरुशिष्ययोर्गुणादर्शिताः ॥ ३ ॥ ४ ॥ त्वंचअहंचकुतःउपादानात्कुतोवानिमित्तात्उत्पन्नौस्वः तद्ब्रूहि यत्परंश्रेष्ठंउपादानंनिमित्तंच नतुमातृपितृवत्पुण्यापुण्यवच्चांतरालिकं ॥ ५ ॥ भूतेषुपंचसुउपादानकारणेषुसमेषुसत्सु विपरीताविषमाःकथंक्षयोदयानिवर्तंतेनितरांवर्तंते वेदेषुयद्वाक्यंवर्णधर्मव्यवस्थापरंब्राह्मणोबृहस्पतिसवेनयजेत राजाराजसूयेनयजेत वैश्योवैश्यस्तोमेनयजेत तस्माच्छूद्रोयज्ञेऽनवक्लृप्तइत्यादिलौकिकंस्मृतिवाक्यंतादृशंव्यापकंसर्ववर्णाश्रमसाधारणं नहिंस्यात्सर्वभूतानीत्यादि इदमपि

युधिष्ठिरउवाच योगंमेपरमंतातमोक्षस्यवदभारत ॥ तमहंतत्त्वतोज्ञातुमिच्छामिवदतांवर ॥ १ ॥ भीष्मउवाच अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं ॥ संवादंमोक्षसंयुक्तंशिष्यस्यगुरुणासह ॥ २ ॥ कश्चिद्ब्राह्मणमासीनमाचार्यमृषिसत्तमं ॥ तेजोराशिंमहात्मानंसत्यसंधंजितेंद्रियं ॥ ३ ॥ शिष्यःपरममेधावीश्रेयोर्थीसुसमाहितः ॥ चरणावुपसंगृह्यस्थितःप्रांजलिरब्रवीत् ॥ ४ ॥ उपासनात्प्रसन्नोसियदिवैभगवन्मम ॥ संशयोमेमहान्कश्चित्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ कुतश्चाहंकुतश्चत्वंतत्सम्यग्ब्रूहियत्परं ॥ ५ ॥ कथंचसर्वभूतेषुसमेषुद्विजसत्तम ॥ सम्यग्वृत्तानिवर्तंतेविपरीताःक्षयोदयाः ॥ ६ ॥ वेदेषुचापियद्वाक्यंलौकिकंव्यापकंचयत् ॥ एतद्विद्वन्यथातत्त्वंसर्वंव्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥ गुरुरुवाच शृणुशिष्यमहाप्राज्ञब्रह्मगुह्यमिदंपरं ॥ अध्यात्मंसर्वविद्यानामागमानांचयद्वसु ॥ ८ ॥ वासुदेवःपरमिदंविश्वस्यब्रह्मणोमुखं ॥ सत्यंज्ञानमथोयज्ञस्तितिक्षादमआर्जवं ॥ ९ ॥ पुरुषंसनातनंविष्णुंयंतंवेदविदोविदुः ॥ स्वर्गप्रलयकर्तारमव्यक्तंब्रह्मशाश्वतं ॥ १० ॥ तदिदंब्रह्मवार्ष्णेयमितिहासंशृणुष्वमे ॥ ब्राह्मणोब्राह्मणैःश्राव्योराजन्यःक्षत्रियैस्तथा ॥ ११ ॥ वैश्योवैश्यैस्तथाश्राव्यःशूद्रःशूद्रैर्महामनाः ॥ माहात्म्यंदेवदेवस्यविष्णोरमिततेजसः ॥ १२ ॥ अर्हस्त्वमसिकल्याणंवार्ष्णेयंशृणुयत्परं ॥ कालचक्रमनाद्यंतंभावाभावस्वलक्षणं ॥ १३ ॥

कथं हेतुसाम्येपिकार्यवैषम्येकिंबीजंतद्ब्रूहीत्यर्थः श्लोकद्वयमेकंवाक्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ब्रह्मगुह्यंवेदगोप्यं वसुधनंतद्वत्रक्षणीयंउपकारकंवा ॥ ८ ॥ ब्रह्मणोमुखंवेदादिःप्रणवः उपायोपेययोरभेदात्प्रणवादीनां वासुदेवत्वं ॥ ९ ॥ उपेयस्वरूपमाह पुरुषमिति ॥ १० ॥ एतदेवायंकृष्णइत्याह तदिति वार्ष्णेयंवृष्णिषुकृतावतारं इतिहासंतत्स्वरूपप्रकाशनपरंग्रंथं ॥ ११ ॥ १२ ॥ वार्ष्णेयंकृष्णाख्यानंयत्परंकालचक्रंनत्वर्वाचीनंसंवत्सराख्यं तत्केशवंवदंतीत्युत्तरेणान्वयः भावाभावौसृष्टिप्रलयौस्वलक्षणंस्वरूपज्ञापकौयस्य अध्यारोपापवादाभ्यांनिष्प्रपंचंनिरूप्यतइतिन्यायेनैवज्ञातुंशक्यंनतुशृंगग्राहिकयागवाश्ववदित्यर्थः ॥ १३ ॥

Digitized by Google